

PERIODICE LITERARE BISTRIȚENE :

I. MINERVA (1891—1894);

II. REVISTA ILUSTRATĂ (1898—1902)

VASILE NETEA

I

În ultimul deceniu al secolului trecut publicistica transilvăneană a cunoscut un remarcabil reviriment.

Rînd pe rînd, pe lîngă vechile periodice consacrate în deceniile anterioare — *Gazeta Transilvaniei* (Brașov), *Telegraful român* (Sibiu), *Familia* (Oradea), *Tribuna* (Sibiu) — arena scrisului românesc cunoaște apariția unor noi publicații politice, literare, culturale și pedagogice, destinate să afirme conștiința patriotică românească, să antreneze în luptele și acțiunile politice și culturale noile generații, și, totodată, să adîncească în mase gustul pentru literatură, științe, civilizație.

Vorbind de semnificația literară a acestei perioade, Titu Maiorescu o considera, cu privire la Transilvania, exagerînd, desigur, o adevărată „renaștere” care continua mișcarea literară de dincolo de Munți, intrată într-o fază de stagnare.

Și într-adevăr, între anii 1890—1900, ca o dovadă a acestei efervescențe, se înregistrează apariția a nu mai puțin de 15 noi publicații care au mobilizat în jurul lor importante grupări de publiciști și scriitori, și care au dat un puternic impuls vieții politice și culturale transilvănene. La începutul anului 1891 a apărut astfel la Sibiu *Foaia ilustrată*, urmată la scurt timp de *Minerva* de la Bistrița. În 1892 apare *Foaia poporului* la Sibiu și *Lumea literară* la Gherla; în 1893 *Școala populară* (Gherla); în 1894 *Rîndunica* (Sibiu); în 1897 *Tribuna poporului* (Arad), *Revista școlară* (Arad), *Foaia literară* (Oradea), *Foaia*

pedagogică (Sibiu); în 1898 *Revista ilustrată* (Reteag Șoimuș, Bistrița); în 1899 *Foaia școlastică* (Blaj) și altele.

Printre cele dintii, în ordinea cronologică, figurează, după cum s-a putut constata din enumerarea de mai sus, și revista *Minerva* de la Bistrița ce avea să apară bilunar timp de 4 ani (1/13 august 1891--15/17 decembrie 1894).

Inițierea și apariția ei regulată de-a lungul anilor menționați se leagă de numele lui George Curteanu, unul din funcționarii băncii locale „Bistrițana“, întemeiată în anul 1888. Curteanu se născuse în comuna Tetiu din fostul comitat Solnoc — Dobica și fusese elev al liceului de la Năsăud, unde își luase bacalaureatul în 1879. După studii de drept urmate la Universitatea din Cluj s-a stabilit la Bistrița ca avocat, intrînd apoi în serviciul băncii amintite. Pe coperta revistei el figura atît ca redactor responsabil, cît și ca proprietar și editor.

Publicația s-a intitulat în primii trei ani „ziaru literar beletristic și de distracțiune“, și apoi „revistă literară, beletristică și de distracție“.

Considerîndu-se exponent al unei stări de spirit generale și lipsit de veleități de ordin critic, Curteanu n-a crezut necesar să-și deschidă revista prin tradiționalele și apoi așa de ușor uitatele declarații programatice, ci a preferat să-și precizeze orientarea printr-o poezie ocazională dedicată de unul din colaboratorii „Minervei“ amintiri marelui patriot Mihail Kogălniceanu, care decedase cu puțin timp înainte de apariția noii publicații (20 iunie/2 iulie 1891).

Cităm o strofă din poezia intitulată *La moartea lui M. Kogălniceanu* semnată de George Simu:

*Plana-va duhul tău iubit
Peste popor părinte bun,
Căci glas de oameni s-a pornit
Din spre apus la răsărit
Și spus-au lumii hotărît
Că cei ca Tine-n veci n-apun.*

Orientarea „Minervei“ avea să o constituie deci spiritul lui M. Kogălniceanu, spiritul „Daciei literare“, al luptei pentru progresul românesc, pentru ridicarea poporului, pentru realizarea unității politice a românilor.

Biografia, gîndirea și activitatea lui Kogălniceanu aveau să fie relevante mai tîrziu și printr-un lung studiu al lui Victor Onișor (1894).

Cu toată modestia colaboratorilor săi, „Minerva“ va milila neconținut pentru acest program, aducîndu-și și ea contribuția la dezvoltarea culturii românești, la cunoașterea și valorificarea literaturii populare, la susținerea luptelor naționale ale epocii, la strîngerea și consolidarea legăturilor între românii de pe ambele versante ale Carpatilor, la popularizarea unor mari figuri de scriitori și artiști străini,

și totodată la luminarea și ridicarea socială a maselor. Ea va contribui în același timp la promovarea unor talente și acțiuni culturale locale, dînd astfel expresie pulsației românești din acest colț de țară.

Cei mai numeroși dintre colaboratorii săi au fost autorii de versuri, față de care George Curteanu manifesta aceeași bunăvoință ca și Iosif Vulcan la „Familia”. Printre poezii „Minervei” întîlnim pe uitații (astăzi) Traian H. Pop, George Simu, Elena Lupan, Valeriu Rusu, Iacob Onea, Iorgu Toma (de la Cernăuți), Antoniu Pop (Satu Mare), Ioan Țicudeanu, Ion Rodina, T. Simtion, V.B. Muntenescu și mulți alții.

O apariție surprinzătoare în paginile „Minervei” o reprezintă criticul Ilarie Chendi, care a publicat aici poeziile *Nu-mi pasă și Cîntec de iarnă* (1893).

Pe calea reproducerilor aflăm la „Minerva” și pe George Coșbuc cu poeziile *Noapte de vară* (1891) *Păstorița*, *Popasul țiganilor*, *Gazel* (1894). Cu o duiosă poezie patriotică — *Viziune* (1892) — și cu fragmente din epopeea populară *Păcală* (1894) colaborează Petre Dulfu. Cităm din cea dintîi care evocă o horă românească:

Pentru ce așa mult oare sufletul ea mi-l încîntă?
Pentru ce cu dor privind-o, de o fericire sfîntă
Simt că inima-mi se umple și deabia-mi încape-n sin?
Căci e hora de unire a-ntreg neamului român!

Petre Dulfu semna și cu pseudonimul Petrea de la Cluj.

Proza epică e reprezentată de Paulina C.Z. Rovinaru (nuvela *Destinul*, 1892), T. Simtion (*Păcate domnești*, 1892) și de alți debutanți care n-au reușit să se ridice pe scara consacrării.

Folclorul adunat de Al. Munteanu al lui Vasile, Mărioara Bosga, N. Turtureanu, Victor, Iuliana Costea, Iacob Onea, Ioan Mureșeanu, George Sermeșan, Marioara Barbul, Paraschiva T. Simtion, Dascăluș Ilie, etc. e însă viu, fraged, divers.

Pe lîngă literatura originală „Minerva” publică și unele traduceri filozofice din La Bruyère (*Caractères*) semnate de Ieronim G. Barițiu, precum și diferite creații beletristice ca *Piratul de pe Marea de Ost* de Louis Handenbroich (Ioan Macavei), *O noapte de bal* de Mauriciu Jokai (I. Pop Reteganul), *Jocul sorții* de Schiller (Dănilă Sinjoan), *Cîntec de trestie* de Lenau (J) și altele, dintre care unele efectuate cu multă stăruință.

Prin traduceri s-a distins însuși directorul publicației, G. Curteanu, care a dat într-o clară versiune romanul scriitorului englez, Percy Golding, *Jurămîntul Leoniei*.

La un nivel mai apreciat se ridică partea culturală și științifică a revistei, reprezentată atît prin articole și studii cu privire la istoria și literatura românilor, cît și prin evocări din domeniul istoriei artelor, precum și prin unele contribuții din domeniul geografiei, al turismului, al astronomiei și al medicinei. Din această categorie menționăm

lungul studiu cu privire la originea poporului român publicat în anul 1892 (nr. 11—14), urmat de expunerea unor *Evenimente mai însemnate din istoria teritoriului ce formează astăzi comitatul Bistrița-Năsăud* (1893, nr. 1—5), semnate de Nistor Șimon. Același autor a publicat și o biografie a locotenentului erou năsăudean George Pop, precum și o descriere geografică a *Țibleșului* (1892) însoțită de una din legendele folclorice locale.

Sub titlul *Suvenirii de călătorie* întâlnim în anul 1892 câteva frumoase pagini de evocare turistică semnate cu modestie numai cu numele de Victor din care reproducem aceste semnificative rânduri: „*Ce e mai frumos decât o călătorie prin țările române: Transilvania, Muntenia și Moldova? A traversa acestea înseamnă a simți o adevărată plăcere, ba fiind și fiul uneia din aceste țări, nicăieri nu te afli strein, peste tot locul te afli acasă, peste tot locul auzi dulcea limbă maternă pronunțată cum de cum mai frumos și mai curat*”.

Literatura de călătorii în străinătate este reprezentată de o evocare a Romei vechi, încercată de tânărul Ioan Gavrilăș din Zagra, fost teolog în cetatea eternă și decedat de timpuriu (1892).

Din domeniul istoriei culturale aflăm studii consacrate lui Ion Pop Reteganul (1892, nr. 5—10), lui George Barițiu (1892, nr. 9—10) și lui M. Kogălniceanu (1894, nr. 1—5).

Articole substanțiale au fost consacrate de Iuliu Moldovan și unor mari pictori ca Van Eyk și Murillo (1892).

Expunerile cu caracter medical (*Scrisori despre igienă*), erau semnate de medicii dr. Elefterescu și C. Stoica, iar cele cu caracter astronomic de Iuliu Moisil.

Doi dintre cei mai stăruitori și mai apreciați colaboratori năsăudeni ai „Minervei” au fost preoții Ioan Macavei — colaborator și al periodicelor „Familia”, „Gazeta Transilvaniei”, „Tribuna” — și Iuliu Moldovan. Pentru unele articole publicate în „Tribuna” Macavei a fost condamnat la un an și jumătate închisoare, osîndă pe care a executat-o în anii 1890—1892.

Atît Iuliu Moldovan cît și Ioan Macavei au murit însă foarte tineri în anul 1894, — primul la 13 februarie iar al doilea la 26 mai — „Minerva” publicîndu-le duioase necrologe.¹

Pe lingă bucățile literare și științifice, „Minerva” a oferit cititorilor săi și o cuprinzătoare cronică a evenimentelor culturale și politice, atît locale cît și din largul vieții românești urmărind îndeosebi activitatea Academiei Române de la București, a „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”, a societății „România jună” de la Viena, a „Reuniunii sodalilor români” precum și a altor societăți și periodice culturale și literare.

O frumoasă cronică a fost consacrată la 15/27 aprilie 1892 re-

1. Vezi pentru biografia și activitatea lui Ioan Macavei și I. Laurențiu, Ioan Macavei în „Vatra”, București, 1894, p. 559; E. Boșca Mălin, *Amintirea gazetarului năsăudean Ioan Macavei* în „Plaiuri năsăudene”, București, 1944, nr. 20—21.

prezentării la Bistrița a comediilor lui Vasile Alecsandri, *Arvinte și Pepelea* și *Drumul de fier*, care au dat naștere unei entuziaste manifestări românești.

În anul 1894 „Minerva” a urmărit cu neobosită atenție „monstruosul proces al Memorandului” — în care au fost implicați și bistrițenii Gherasim Domide, Gavril Tripon și Dănilă Lica — procesul sfârșindu-se cu condamnarea principalilor conducători politici ai românilor din Transilvania în frunte cu Ion Rațiu și Vasile Lucaciu. Gherasim Domide a fost și el condamnat la 2 ani și 6 luni.

Deși după patru ani de apariție „Minerva” — copleșită de neajunsurile financiare — a trebuit să-și suspende apariția, ea a reprezentat totuși pentru românii din județul Bistrița-Năsăud un strălucit stindard de luptă patriotică și culturală, și a pus bazele unei tradiții literare ce se va continua în anii următori prin alte publicații bistrițene.

II

La patru ani după dispariția „Minervei”, Bistrița va dispune astfel de o nouă publicație literară care va prelua programul revistei dispărute, adăugându-i totodată noi preocupări și noi puncte de orientare: *Revista ilustrată*.

Intemeietorii și susținătorii ei au fost doi cărturari din lumea satelor care de peste un sfert de veac își închinaseră însuflețirea și energia unei munci fecunde pentru ridicarea culturală și socială a țărânimii române: învățătorul, folcloristul și scriitorul popular *Ion Pop Reteganul*² și preotul și animatorul artistic Ioan Baciuc³. Primul, născut în 1853, își îndeplinea misiunea de dascăl în comuna Reteag, iar al doilea în satul Șoimuș.

La începutul anului 1898, după îndelungate peregrinări și colaborări la diferite alte ziare și reviste, cei doi neobosiți protagoniști culturali și-au unit entuziasmul și forțele pentru a înființa o publicație culturală proprie, destinată intelectualilor, negustorilor, meseriașilor și țăranilor, cu un cuvânt colectivității românești. „Ne-am simțit datorii față de neamul nostru — afirmau intemeietorii „Revistei ilustrate” în cuvântul către „onoratul public” cititor — a-i tinde și noi, după putință, un mijloc de instrucție și educație, cum mulți înainte de noi au făcut și mai mulți în urma noastră vor face. Vom da ce putem, — precizau cei doi intemeietori — dar cu inimă bună”.

Ceea ce-și propuneau să „dea” în noua publicație erau articole cu tendințe moralizatoare, patriotice, biografii de persoane „binevoitoa-

2. Vezi pentru detalii Vasile Netea, *Ion Pop Reteganul*, în vol. „De la Petru Maior la Octavian Goga”, București, 1944, p. 143–165.

3. Ștefan Mărcuș, *Ion Baciuc din Șoimuș*. În „Teatru românesc în Ardeal și Banat”. Timișoara, 1945, p. 110–112; I. Pervain, *Societatea diletanților „teatrali” din Cluj (1870–1875) în Studii de literatură română*, Cluj, 1971, p. 318–348.

re neamului nostru“, fotografii de edificii și instituții românești, porțuri populare, poezii, nuvele, schițe, piese de teatru, „literatură populară și clasică de tot soiul“.

Lucrările redacționale aveau să fie conduse de Ion Pop Reteganul, iar cele administrative de Ion Baci. Tiparul îl asigura tipograful Carol Csallner. Revista urma să apară lunar în 16 pagini mari.

Printre colaboratorii ei aflăm o parte din poeții și prozatorii de la „Minerva“ — George Simu, Antoniu Pop, etc. — cărora avea să li se adauge Maria Cioban, P.O. Bocca, Iosif Velceanu, Enea P. Bota, E. Veitianu, Ioan Nițu Pop, M. Aegea (Iosif Șchiopul), E. Bodnariu, Al. Aciu și numeroși alții, uitați astăzi cu totul.

Principalul colaborator al „Revistei ilustrate“ a fost însă mai ales în primul an, Ion Pop Reteganul, care a publicat aici numeroase nuvele, povestiri, biografii, legende și obiceiuri folclorice.

Din seria nuvelor și povestirilor menționăm bucățile *Doamne cine a greșit?*, *Todorica* (1898, nr. 1), *Petrea Iovului* (1898, nr. 5—6), care reprezentau, fără adincime epică dar într-un grai cu o expresivă culoare locală, subiecte din viața țăranilor ardeleni.

Seria biografiilor a fost inaugurată cu evocarea lui *Andrei Mureșianu* (1898, nr. 2), considerat ca o mîndrie a ținutului Bistriței. „Din acest colț de țară — se precizează în introducerea — unde apare revista noastră, au ieșit cîțiva fruntași ai neamului nostru, cari sînt demni de a fi cunoscuți de toată suflarea românească. Unul din aceștia a fost și poetul Andrei Mureșianu, a cărui protret și casă natală ilustrează paginiile acestei reviste“.

Pentru perpetuarea memoriei autorului marșului „Deșteaptă-te române“, revista a înființat și o modestă fundație de 40 coroane din care, așteptîndu-se și alte contribuții, urmau să se premieze tinerii poeți.

Deși evocarea lui Andrei Mureșianu a fost făcută fără nici o intenție de provocare și într-un mod dintre cele mai sobre, totuși, datorită fotografiei sale trimisă de redacție unor cititori — fotografie ce reprezenta momentul emoționant în care bardul își recita marșul — autoritățile au intentat atît lui Pop Reteganul, în calitate de autor, cît și lui Ion Baci, ca editor, un neașteptat proces de presă, amintirea poetului și portretul său fiind considerate ca manifestații ostile la adresa guvernului de la Budapesta. Fotografia incriminată a fost executată, după cunoscutul tablou al poetului, de fotografatul român de la Bistrița, Alexandru Roșu.

În urma protestului ziarelor române și îndeosebi a „Tribunei“ de la Sibiu, procurorul s-a văzut nevoit să-și retragă acuizarea.⁴

Alte portrete biografice publicate de Pop Reteganul în „Revista ilustrată“ au fost consacrate lui Visarion Roman, întemeietorul băncii „Albina“ (nr. 1), economistului și filantropului Partenie Cosma (nr. 2),

4.) Vezi pentru detalii *Revista ilustrată*, 1899, n. 8, p. 128 și nr. 9, p. 143

marelui ercu național Avram Iancu (nr. 2), ziaristului Iacob Mureșianu, originar și el din ținutul Bistriței, activității sale la „Gazeta Transilvaniei” (nr. 3—4) și fiului și succesorului său la conducerea „Gazetei” Aurel Mureșianu (nr. 12), luptătorilor politici Simion Bărnuțiu și George Barițiu (nr. 5—6), originii lui Iancu de Hunedoara (nr. 5—6), țăranului memorandist Moș Herlea (nr. 7), precum și în nr. 7 și 9 — frunțașilor bucovineni Silvestru Morariu (mitropolitul) și Constantin Morariu (profesorul și scriitorul) și altor figuri culturale și istorice.

Publicarea bucăților folclorice a fost inaugurată și ea printr-o legendă locală, *Legenda Beneșului*, muntele cel mai înalt din apropierea Rodnei. „În fiecare broșură a „Revistei ilustrate” — scria Pop Reteganul în fruntea acestei legende — vom pune barem câte o legendă... căci avem multe și sperăm că mai multe ne-or veni de la „bătrâni, bărbați, juni tineri din munți și din cimpii”, căci tuturor deopotrivă ne sînt de scumpe aceste reminiscențe”, ale trecutului (1893, nr. 1).

Alături de legende își găsiră loc și obiceiurile și datinele folclorice (*Bricelatul sau alegerea de crai noi în țară* (nr. 3—4), precum și diferite balade și descințe.

Pentru a stimula activitatea folcloristică a învățătorilor, Pop Reteganul a publicat de asemeni și unele portrete și biografii de învățători folcloriști ca Aron Boca Velchereanu (nr. 9) și George Cătană (nr. 10).

Urmărind, ca și „Minerva”, difuzarea în mase a scriitorilor clasici, „Revista ilustrată” a reprodus și ea diferite poezii din V. Alecsandri și George Coșbuc, răsfățatul poet al Năsăudului. Bardul de la Mîrcești figurează astfel în coloanele revistei de la Bistrița cu bucățile *Legenda Sfințirii bisericii de la Curtea de Argeș* (nr. 1) — însoțită și de o descriere istorică făcută de Ion Pop Reteganul — și *Balada Peșelui* (nr. 9), iar poetul țărânimii cu *Ștefan Vodă, Doina, Non omnis moriar* (dedicată lui Timotei Cipariu) și *Roata Morii* reproduse din ziarul „Tribuna” și din volumul „Fire de tort”.

Ceea ce avea să asigure însă „Revistei ilustrate” un loc permanent în istoria literaturii române, a fost publicarea primei poezii a lui Octavian Goga, pe atunci elev la liceul maghiar de la Sibiu.

Debutul cîntărețului „pămîirii noastre” s-a produs în luna aprilie 1890, iună în care a trimis revistei de la Bistrița poezia intitulată „Nu-i fericire pe pămînt. Poezia, deși venită din partea unui necunoscut, care-și mărturisea calitatea de elev licean, și semnată numai Octavian, a reținut imediat atenția lui Pop Reteganul care, entuziasmat de lectura poeziei, s-a grăbit să salute pe tinărul autor prin „telegraful redacțiunii” cu următoarele cuvinte: *Octavian în S.: Ai talent tinere amic, cultivează-l cu diligență că poți deveni mare. Ziua bună de dimineață s-arată. Un lucru fii bun și-l ține minte: nu cumva să neglijezi datorințele de student pentru exerciții stilistice și poetice. Mai întîi datorința trebuie îndeplinită, cu sfințenie, apoi de mai*

ajunge timp, citește ce crezi că-i bine și scrie ce crezi că poți. Bucuros te vedem lucrând la revista noastră. Salutare! (1898, nr. 3—4, p. 80).

În numărul următor al revistei (5—6, p. 107) a apărut apoi și poezia întâmpinată de redacție cu atita entuziasm, și cu un prognostic atât de justificat. O reproducem ca un document al începuturilor marelui poet care avea să devină în curând Octavian Goga:

Nu-i fericire pe pământ
„Avea trei fii sărmana mamă,
Dar moartea în al său avânt
I-a secerat încet, pe rînd
Și astăzi ea oftînd exclamă:
Nu-i fericire pe pământ!”

Se iubeau doi cu înfocare
Dar iată vine un aspru vînt
Rumpe tulpina amorului sfînt
Și înșelatul suspină tare:
Nu-i fericire pe pământ!”

Era bogat, trăia în mărire,
Cupa plăcerilor deșertînd,
Sărac e acum și suspinînd
Exclamă-n neagra-i chinuire:
Nu-i fericire pe pământ!”

Vesel eram. Credeam că-s ferice,
Credeam că lumea-i frumos cînt,
Dar iat-înainte-mi un negru mormînt
Ce dureros pare că-mi zice:
Nu-i fericire pe pământ“.

Poezia, cum e ușor de dedus, era un reflex al lecturilor tinărului debutant din M. Eminescu și George Coșbuc, de la primul împrumutînd accentele pesimiste iar de la al doilea cadențele prozodiei.

Ea nu reprezenta substanța din care aveau să se plăsmuiască în anii următori zguduitoarele poezii ale lui Goga: *Rugăciunea*, *Plugarii*, *Noi*, *Cîntul*, *Casa noastră*, *Clăcașii*, ci era, așa cum intuise Pop Retezanul și cum va mărturisi mai târziu însăși Octavian Goga, unul din acele „exerciții stilistice și poetice” cari vor deschide poetului calea spre marile sale creații.⁵

Deși Octavian Goga nu va mai trimite „Revistei ilustrate” alte

5. Vezi pentru dezvoltarea personalității și a talentului lui Octavian Goga, Ion Dodu Bălan, *Octavian Goga*, monografie, București, 1971.

poezii — preferința sa îndreptându-se de acum înainte spre revista „Familia”, care avea un cerc mai larg de cititori — totuși *relațiile* dintre tânărul poet și nașul său literar vor continua și în viitor, Goga rămânând toată viața profund recunoscător modestului redactor al revistei de la Bistrița.

Acestor sentimente se datorește apariția lui Pop-Reteganul printre primii colaboratori ai revistei *Luceafărul*, înființată la 1 iulie 1902 la Budapesta de către un grup de studenți printre cari se afla și Octavian Goga, care avea să devină în curând însăși redactorul responsabil al publicației⁶, fostul colaborator al revistei de la Bistrița, jucind el acum față de redactorul acesteia, rolul de amfitrion literar. La „Luceafărul”, care avea să se impună ca cea mai prestigioasă revistă literară transilvăneană de la începutul secolului al XX-lea, Ion Pop-Reteganul a colaborat cu povestirile din popor *Ion Pățitul*⁷ și *Petru, fiinul lui Dumnezeu*⁸, remarcabile prin conținutul lor folcloric.

După moartea lui Ion Pop-Reteganul, săvârșită la 3 aprilie 1905, Octavian Goga, în calitate de secretar al „Astrei” de la Sibiu, îi va edita în 1908 în „Biblioteca populară a Asociațiunii” volumul de *Povestiri din viața țăranilor români*, însoțindu-l de o elogioasă prefață, „Ion Pop-Reteganul — scria O. Goga — era o întrupare a țăranului nostru. Din tot scrisul lui se deslușește dragostea de țarină a sateanului, îndemnurile sănătoase ale minții de gospodar pacinic... Toate farmecele și bucuriile luminoase ale vieții de la țară — afirma în continuare poetul — prind cuvânt în povestirile Reteganului spuse cu cumpăt, cu grai limpede și cu prisosul de glumă și zicători care împrețuiesc povestirile noastre”.

În 1932, expunându-și autobiografia în cadrul Institutului de istorie literară și folclor din București, Octavian Goga, ajuns la apogeul gloriei, ținea să precizeze pentru posteritate că prima sa poezie a apărut în „Revista ilustrată” redactată de Ion Pop-Reteganul care l-a întâmpinat cu o „profeție măgulitoare: ziua bună se cunoaște de dimineată”⁹.

Am relevat duiosul episod al relațiilor dintre cei doi scriitori, el fiind strâns legat de existența „Revistei ilustrate” și totodată pentru a include pe Octavian Goga în rîndul scriitorilor cari și-au ales ca întâia arenă de manifestare literară, orașul Bistrița.

Revenind la „Revista ilustrată” constatăm că la sfîrșitul anului 1898 ea se reorganizează, Ioan Baci, în urma retragerii din redacție a tovarășului său de la Reteag, asumîndu-și atît conducerea redacțională cît și pe cea administrativă. Ion Pop-Reteganul va rămîne însă și de acum înainte unul din principalii colaboratori ai publicației, care își va păstra și în viitor același profil. Printre noile biografii re-

6. Vezi pentru detalii Vasile Netea *La patru decenii de la ivirea „Luceafărului”* în vol. „De la Petru Maior la O. Goga”, București, 1944, p. 287—297.

7. Vezi *Luceafărul*, 1908, 15 august, nr. 4.

8. Idem, 1903, nr.3 p. 4.

9. O. Goga, *Fragmente autobiografice, mărturisiri literare*, București, 1933, p. 31.

marcăm pe cea a filologului și istoricului bucovinean Ioan G. Sbierea, semnată de Ion Pop-Reteganul (nr. 5—6 a lui Ioan Maiorescu (n. 8), precum și biografiile mitropoliților și episcopilor ardeleni Victor Mihaili (n. 3), Mihail Pavel (n. 4), Ioan Szabo (n. 6), Demetriu Radu n. 7).

Ca material ilustrativ, cu caracter patriotic, sînt reproduse diferite scene de pe Columna lui Traian, fotografiile monumentelor lui Mihail Viteazul și Ioan Heliade Rădulescu de la București, a liceului românesc de la Brașov, a Școlii de fete a „Asociațiunii” de la Sibiu și a bisericii Sfintei uniri a tuturor românilor ridicată de Vasile Lucaciu la Sisești. În numărul 9 al revistei (septembrie) întîlnim și o evocare a bărilor de la Singeorz — *Suvenir de călătorie* — și a localităților învecinate, Năsăudul, Rebrîșoara, Rebra, Parva, Feldru, Ilva Mică, semnată de studentul năsăudean I. Nițu Pop. Nițu, decedat de tînr, s-a remarcat nu numai prin contribuțiile oferite „Revistei ilustrate” — versuri, proză, traduceri — ci și printr-un studiu critic consacrat poeziei lui M. Eminescu, premiat de Universitatea din Cluj în 1894 cu suma de 40 florini.

Din viața culturală și artistică locală subliniem cronicile dedicate concertelor organizate de „Reuniunea română de cîntări” în comuna Șoimuș la 2 iulie 1899 și în orașul Bistrița la 29 august la care — sub conducerea dirijorului Traian Brătescu — s-au cîntat bucăți populare armonizate de compozitorii Ion Vidu (Taci bărbate), Gavril Musicescu (Nu-i dreptate), George Dima (Cucule cu pană sură), Timotei Popovici (Bagă, Doamne, luna-n nor) și altele, precum și comedia „Vistavoiul Marcu” de Teochari Alexi (n. 9, p. 139 și 143). Ambele producții au fost realizate cu concursul tinerilor meseriași din localitate și a unor intelectuali dornici de afirmarea culturii românești.¹⁰

Un loc de seamă printre acești meseriași îl ocupa fotografii Alexandru Roșu, care se îndeletnicea și cu desenul artistic și cu pictura bisericească, și care, la expoziția meseriașilor români de la Sibiu organizată în anul 1897, a fost distins cu o „diplomă de onoare”. Roșu a fost unul din susținătorii mișcării memorandiste, lui datorîndu-se fotografiile fruntașilor memorandiști Ion Rațiu, Vasile Lucaciu, Gh. Pop de Băsești și a altora, precum și a conferinței naționale și a altor momente din istoria acestei mișcări.

Biografia acestuia, pe care „Revista Ilustrată” a schițat-o în numărul 4 din 1899 (p. 61), ar merita să rețină atenția vreunuia din tinerii cercetători bistrițeni, el reprezentînd una din cele mai apreciate figuri de fotografi și zugrăvi români.

În editura revistei în anul 1899 Ioan Baciș a tipărit și un calendar portativ pentru popor, cu numeroase reproduceri din poeziile patriotice ale lui Vasile Alecsandri și D. Bolintineanu, precum și cu numeroase sfaturi practice pentru agricultură. Pentru a atrage atenția asupra studiilor și cărților cu caracter agricol apărute în limba română, I. Baciș a reprodus în acest calendar și o listă a tuturor scrierilor de

10. Vezi „Revista Ilustrată”, 1899, nr. 7, p. 110.

această natură publicate între anii 1803—1899. Calendarul s-a bucurat de elogioase aprecieri din partea „Gazetei Transilvaniei” și a „Tribunei”.

Dificultățile financiare l-au constrins însă pe Baciul la 1 august 1901 să treacă titlul de proprietar și editor al revistei lui George M. Ungureanu, care, cu ajutorul fostului redactor, al lui Simion P. Simion și al lui Victor Onișor, îi va asigura apariția — nu însă și nivelul moștenit — până la 15 decembrie 1902.

Considerînd că o nouă publicație, cu un accentuat titlu local și cu un cerc lărgit de colaboratori, ar putea avea mai multe șanse de durată, la 4-17 ianuarie 1903 G.M. Ungureanu și Victor Onișor — ajutați de tipograful român A. Baciul — au înființat *Revista Bistriței* care, cu unele întreruperi, va apărea pînă la 6-19 martie 1910.

Asupra acesteia ca și asupra *Voinței* care, sub redacția lui Lucian Bolcaș, i se va substitui de la 24 octombrie-7 noiembrie 1903 și pînă la 29 mai-11 iunie 1904, vom reveni însă cu altă ocazie, periodicele bistrițene constituind unul din capitolele de seamă ale presei române transilvănene din deceniile premergătoare Unirii de la Alba Iulia.

Datorită acestei prese Transilvania era înconjurată de un adevărat briu de fortărețe ale scrisului românesc, sudul fiind reprezentat de Brașov, Sibiu și Orăștie, unde apăreau *Gazeta Transilvaniei*, *Telegraful român*, *Transilvania*, *Luceafărul*, *Libertatea* și *Foaia interesantă*, vestul de Arad și Oradea cari au dispus de *Tribuna*, *Românul*, *Foaia literară* și *Familia*, iar nord-estul de Satu-Mare, Baia Mare, Șimleul, Gherla și Bistrița, unde rînd pe rînd, au strălucit periodicele *Revista catolică* (director Vasile Lucaciu), *Gutinel*, *Amicul familiei*, *Cărțile sateanului român*, *Gazeta de duminică* și publicațiile bistrițene menționate în paginile anterioare.

PERIODIQUES LITTÉRAIRES DE BISTRIȚA : MINERVA, 1891-1894 ET
REVISTA ILUSTRATĂ, 1898—1902

RÉSUMÉ

Dans le cadre du revirement que le journalisme transylvanéen a connu dans la dernière décade du XIX-e siècle, s'inscrit l'apparition des deux publications à Bistrița : „Minerva” (1891—1894) et „Revista ilustrată” (1898—1902).

La revue „Minerva” rédigée par G. Curteanu se proposait un programme qui continuât la tradition de la „Dacia literară” de M. Kogălniceanu en apportant sa contribution au développement de la culture roumaine par la connaissance et la valorification de la littérature populaire, par la popularisation des grandes figures d'écrivains, par la promotion des talents et par des actions culturelles locales. Dans les pages de la revue nous trouvons des noms tels que celui du critique Ilarie Chendi, du poète G. Coșbuc et de I. Moisil.

La „Revista ilustrată” reprenant le programme de „Minerva” et étant dirigée par Ion Pop-Reteganul et Ion Baciș, se propose en plus l'élévation culturelle et social de la paysannerie roumaine. C'est dans cette revue que Octavian Goga va publier sa première poésie.

Entre 1903—1910 paraîtront, avec interruption, la „Revista Bistrița” și „La volonte” qui elles aussi, y laisseront se faufiler les problèmes concernant l'élévation culturelle du peuple.